

7.3. lecke: A szabadság és a hatalmi ágak

A politikai szabadság fogalma

Montesquieu a **liberális** gondolkodói hagyományhoz tartozik, ami azt jelenti, hogy számára a **szabadság a legfontosabb politikai érték**. Az államban a törvények fennállása és a törvényesség a szabadságot biztosítják. Ebből nyilvánvalóan következik, hogy az önkényuralomban, ahol a hatalom nem törvényi közvetítéssel valósul meg, nincsen szabadság. De mit jelent Montesquieu számára a szabadság?

A *Törvények szelleme* tizenegyedik könyvében Montesquieu **két meghatározását** is adja a szabadságnak.

„Az államban, vagyis az olyan társadalomban, melynek törvényei vannak, a szabadság csak abban állhat, hogy az ember megtehesse, amit akarnia kell, és ne lehessen arra kényszeríteni, hogy olyant tegyen, amit nem szabad akarnia.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, XI, 3, 246. oldal.

E meghatározásban fontos szerepe van **az akarat normájának**: „amit akarnia kell”, és „amit nem szabad akarnia”? Mi az akarat normája? Nyilván azok a vezérelvek, vagy mozgatórugók, amelyek a törvényes kormányzatokat (köztársaság, monarchia) fenntartják. Tehát a politikai erények (köztársaság) valamint a becsület (monarchia). **Abban az államban, ahol a törvények nem akadályozzák meg, hogy valaki ezen elvek szerint cselekedjen, akkor ott szabadság van.**

A másik meghatározás súlypontja máshova esik:

„Az állampolgárok részére a politikai szabadság azt a lelki nyugalmat jelenti, amely abból a véleményből származik, melyet ki-ki saját biztonságára táplál. És ahhoz, hogy ez a szabadság meglegyen, olyan kormányzat szükséges, amely alatt az egyik állampolgárnak sem kell egy másik állampolgártól félnie.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, XI, 6, 248. oldal.

Amíg az első meghatározás a cselekvés szabadságától, addig a második **a biztonságtól teszi függővé a politikai szabadság meghatározását**. E második meghatározás egy fontos változást jelent a szabadság modern kori fogalmában az antik szabadságfelfogáshoz képest. Montesquieu itt vitába száll Arisztotelésszel e tekintetben.

Emlékezzünk rá, hogy Arisztotelész három államformát különböztetett meg egymástól: ahol egy ember, ahol több ember, és ahol a nép uralkodik. Ez utóbbinak két formája lehetséges: a politeia és a demokrácia (az elsőt Arisztotelész pozitívnak, a másodikat negatívnak tekinti). Arisztotelész így ír:

„Abban mindenki egyetért, hogy az igazságos eljárásnak a javak kiosztásában bizonyos érdemesség szerint kell történnie; csak hogy persze nem mindenki ugyanazt az érdemességet tartja irányadónak: **a demokrácia hívei a szabadságot**, az oligarchia hívei a gazdagságot vagy a nemesi származást, az arisztokrácia hívei az erényt. Az igazságos dolog tehát az arány bizonyos esete.” Arisztotelész: *Politika*, 154. oldal, 1131a

A demokráciában Arisztotelész szerint az igazságosság alapelve a szabadság. Mit is jelent ez? A szabadság Arisztotelész felfogásában nem más, mint **a hatalomból való részesedés**. Az szabad, akinek hatalma van. Akinek nincsen hatalma, meg van fosztva a politikai szabadságtól. Ez egy hagyományos görög felfogás a szabadságról. Montesquieu ezzel a felfogással vitába száll:

„Minthogy a demokráciában a nép nagyjából azt teszi, amit akar, voltak, akik a szabadságot az efféle kormányzatokban látták, összetévesztve a nép hatalmát a szabadsággal.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, XI, 2, 246. oldal.

Montesquieu szerint **a szabadság nem a hatalomban való részvétel, hanem a hatalomtól való biztonság**. Ez tisztán liberális gondolat: a szabadságot a személyes cselekvés hatókörében határozza meg, abban a hatókörben, amelybe nem szólhat bele a politikai hatalom. Amennyiben az ember bizonyos feltételek betartásával, azaz a törvények tiszteletben tartása mellett, azt tehet, amit akar, azt jelenti, hogy a politikai hatalom nem kényszeríti semmire, és nem tilt neki semmit, amit a törvények nem írnak elő, vagy nem tiltanak. Ez annak a híres elvnek a megfogalmazása, hogy **az egyik ember szabadságát a másik ember szabadsága korlátozhatja csak. A biztonság nem jelent mást, mint hogy a politikai hatalommal nem élnek vissza képviselői**, tiszteletben tartják a törvényeket és a törvények által biztosított emberi jogokat. A politikai szabadság tehát az, hogy **a politikai hatalom nem terjeszkedik túl saját hatókörén**, és az állampolgárok biztonságban vannak mind egymástól, mind a politikai hatalomtól.

Montesquieu kastélya (Château de la Brède)

A hatalmi ágak szétválasztása

A szabadságra azért kell nagyon ügyelni a mérsékelt kormányzatok alatt, mert nem szükségszerűen adott érték. (A mérsékelt kormányzat Montesquieu-nél a köztársaságot és a monarchiát jelenti, ahol a törvényesség adott, szemben az önkényuralommal. Az önkényuralomban a félelem a vezérlőelv, ezért biztonságról és szabadságról ott nem beszélhetünk.) Ha a kormányzat megromlik, a szabadság elvész.

„Örök tapasztalat, hogy minden ember, akinek hatalma van, hajlik arra, hogy azzal visszaéljen.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, XI, 4, 247. oldal.

A hatalom birtokosai visszaélnék a hatalmukkal. Ez azt jelenti, hogy **nem tisztelik a törvényeket valamint az adott kormányzat vezérelveit.** Ahhoz, hogy a kormányzat ne romoljon meg, ez ellen védekezni szükséges, azaz a politikai hatalmat mindig korlátozni kell.

„Hogy a hatalommal ne lehessen visszaélni, ahhoz az kell, hogy a dolgok helyes elrendezése folytán a hatalom szabjon határt a hatalomnak.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, XI, 4, 247. oldal.

A hatalom úgy tud a hatalomnak határt szabni, **ha hatalmi ágakat különböztetünk meg egymástól, és azokat szétválasztjuk.** Ennek az a legfőbb célja, hogy a hatalmi ágak egymást korlátozzák, és így képviselőik ne élhessenek vissza hatalmukkal.

A hatalmi ágak: (1) **Törvényhozó hatalom**, (2) **Végrehajtó hatalom**, (3) **Bírói hatalom**.

„Minden államban háromféle hatalom van: a törvényhozó hatalom, a nemzetközi jog alá tartozó dolgokra vonatkozó végrehajtó hatalom, végül az a végrehajtó hatalom, amely a polgári jog alá tartozó dolgokra vonatkozik.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, XI, 6, 248. oldal.

(1) **A törvényhozó hatalmat** máshol **főhatalomnak** nevezik (Rousseau). E hatalom joga **törvényeket hozni és eltörölni** az államban. Ezt a hatalmat demokráciában a nép (mint a főhatalom gyakorlója) által választott parlamenti képviselők gyakorolják, az arisztokráciában az arisztokraták egy csoportja, az alkotmányos monarchiában pedig a király.

(2) **A végrehajtó hatalom** (vagy kormányzat) Montesquieu meghatározása szerint egyrészt a külpolitikáért felel, a háború indítása, a békekötés, a diplomácia irányítása a feladata, másrészt az állambiztonságot felügyeli. **A végrehajtó hatalom felelős a törvényi rendelkezések végrehajtásáért** (ezért is nevezik végrehajtónak).

(3) **A bírói hatalom** a bűncselekmények megbüntetéséért és a jogviták rendezéséért felelős.

„Ha a törvényhozó hatalom a végrehajtó hatalommal ugyanabban a személyben vagy ugyanabban a hatósági testületben egyesül, nincsen szabadság, mivel attól lehet tartani, hogy az ilyen uralkodó vagy az ilyen testület zsarnoki törvényeket fog hozni, és azokat zsarnoki módon fogja végrehajtani.” Montesquieu: *A törvények szelleme*, XI, 6, 249. oldal.

A hatalmi ágak szétválasztása minden mérsékelt kormányzatban szükségszerű. **A különböző hatalmi ágak egymást ellenőrzik.** A törvényhozó hatalom gyakorlója nevezi ki és ellenőrzi a végrehajtó hatalmat. A bírói hatalom ellenőrzi a törvényhozói és végrehajtó

hatalmat, hiszen a törvények mindenkire érvényesek. Csak ez a kölcsönös kontroll biztosíthatja a kormányzatok megfelelő működését és a helyes vezérelvek (erény, becsület) érvényesülését. **Ha a kormányzat jól működik, akkor az emberek biztonságban érzik magukat, azaz szabadok.**

Összegzés

Montesquieu liberális gondolkodó, a legfontosabb érték számára a szabadság. A szabadság számára nem a hatalomban való részvételt, hanem a hatalommal szembeni biztonságot jelenti. Erre azért van szükség, mert a hatalom képviselői hajlamosak visszaélni a hatalmukkal. Minden kormányzatnak saját fennmaradása érdekében korlátoznia kell a hatalmat. Ennek eszköze a hatalmi ágak megkülönböztetése és szétválasztása (törvényhozó, végrehajtó, bírói). A hatalmi ágak képviselői egymást korlátozzák és kontrollálják.

Kérdések

Mi a különbség a politikai szabadság antik és modern értelmezése között?

Hogyan függ össze biztonság és szabadság Montesquieu értelmezésében?

Mit jelent a hatalommal való visszaélés?

Mi a kapcsolat a szabadság, a törvényesség és a kormányzat helyes működése között?

Mi a megoldás a hatalommal való visszaélés korlátozására?